
Nagy aknásfutó

Acinopus ammophilus DEJEAN, 1829

Védelmi kategória: Nem szerepel a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által felállított, a veszélyeztetett fajokat tartalmazó listán. Magyarországon 2012 óta *védtett*, pénzben kifejezett értéke 10 000 Ft.

A faj életvitele: A nagy aknásfutó viszonylag nagy termetű, 20–30 mm hosszú, zömök, felül domború, kissé zsírfényű, egyszínű fekete bogár. Tudományos nevében a második (faji) név (*ammophilus*) görög eredetű szóösszetétel, mely az *ammos* (= homok) és *philos* (= kedvelő) szavakból tevődik össze.

A nagy aknásfutót a szintén fekete zömök futótól a szárnyfedő finom hosszanti barázdái különböztetik el (© Németh Tamás)

A meglehetősen ritka, csökevényes szárnyú, röpképtelen futóbogár többnyire a csaknem növényzetmentes homokpuszták lakója. A talajba 50-70 cm hosszú, ferdén lefelé irányuló alagutat fúr, amelynek végén kamrát alakít ki. A nappali forróságot a kamrájában tölti, éjszaka viszont kimeréskedik a felszínre, ahol az apró lucerna terméseivel táplálkozik. (Az, hogy mindössze egyetlen tápnövénye van, gyakorlatilag egyedülálló a futóbogarak körében.) A kiürült, tüskés terméseket eltávolítja az aknából, s ezek a bejárat előtt fölhalmozódnak. Alagútjának bejáratát éppen e termések maradványai alapján lehet felismerni. A nagy aknásfutó életmódját és táplálkozási szokásait először Herman Ottó figyelte meg, korábban ragadozónak vélték ezt a fajt is. Nyáron aktív, az első frissen kelt példányok június végén jelennek meg, az őszi fagyok beálltával tömeges pusztulását is megfigyelték már.

Elterjedés és állománynagyság: A Földközi-tenger mellékén honos, kelet felé Türkmenisztánig tart elterjedési területe. Közép-Európában csak hazánkban fordul elő, hozzánk legközelebb a szerbiai Delibláti-homokpusztán él. A szomszédos országok közül még Romániából és Ukrajnából mutatták ki. Hazánkban régi adatai Tata-Tóváros, Keszthelyi-hegység, Tihany, Balatonőszöd, a budapesti Gellért-hegy, Hajós és Rém települések közeléből voltak ismertek. Klasszikusnak számító előfordulási helye a Duna–Tisza közén Táborfalva és Tatárszentgyörgy térsége, de előkerült Kunadacsról is. Újabban Bácsszőlős, Bugac, Bugacpusztaháza, Tázlár, Pirtó, Kéleshalom, Tatárszentgyörgy és Tázlár települések közelében figyelték meg. 2008 szeptemberében egy szokatlanul hideg este utáni terepbejáráson Táborfalva térségében 30 elpusztult példányt figyelték meg. Az egyszerre megfigyelt egyedek száma egy-egy példány, lakóüreg ugyanakkor tízes nagyságrendű is lehet a számára alkalmas gyepfoltokban. Olaszországban a Pó-síkságon végzett vizsgálatok során – a magyarországihoz hasonló élőhelyen – a maximális egyedsűrűsége négyzetméterenként öt példány volt.

Veszélyeztető tényezők: A nagy aknásfutót elsősorban az élőhelyeinek átalakítása – faültetvények telepítése vagy a területek intenzív mezőgazdasági művelésbe vonása – veszélyezteti. Az olyan legeltetett gyepeken, ahol a növényzet teljesen eltűnik, a tápnövénye, az apró lucerna is kipusztul, ami a bogár állományainak eltűnéséhez vezet. A természetes folyamatok közül az elhagyott területeken végbemenő szukcesszió, illetve a cserjésedés szintén az élőhelyek fokozatos elvesztését eredményezi.

A megőrzés érdekében szükséges és ajánlott tevékenységek: A sztyeppi bogárfajok megőrzéséhez szükség van kaszálatlan sávok és legeltetéstől elzárt kíméleti területek kijelölésére, amelyek biztosítják a faj szaporodási és búvóhelyeit. Élőhelyét fátlan állapotban kell tartani, mert a lombos fák és cserjék akadályozzák terjedését. Minden gyepfoltot meg kell őrizni, még a kisebbeket is, és a szomszédos szántók gyeppe alakítása hozzájárulhat a foltok bővítéséhez. A gyepek diverzitását az alacsony intenzitású legeltetés biztosítja (0,3–0,5 állategység/ha). Fontos, hogy a legeltetés ne legyen túlzott, és a féreghajtó szerek (pl. ivermectin) alkalmazását kerülni kell, mert a talajban maradványok akadályozzák a rovarok fejlődését. Ha viszont erre mindenképpen szükség van, akkor a legelőre történő kihajtás előtt legalább hat héttel el kell végezni az állatok kezelését. Az olaszországi vizsgálatok tapasztalatai szerint a róka és a borz gyakran kiássa az aknásfutót járatából, de egyes hullók is elfogyasztják, emellett a patások nagyobb számú jelenléte is veszélyeztető tényezőnek bizonyult a futóbogárfaj fennmaradása szempontjából.

Ajánlott irodalom: FRIVALDSZKY 1865, 1874 GIACHINO *et al.* 1994, HERMAN 1878, MACCAPANI *et al.* 2018

SZÉL GYŐZŐ & BÉRCES SÁNDOR